

ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน (วพร.)

ประมวลบทความ และเอกสารเผยแพร่

เอกสารชุดโครงการ วพร. ลำดับที่ 63

สนับสนุนทุนวิจัยโดย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ด้วยความร่วมมือของคณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการเอกสาร

- 1) บทความเรื่อง “การปฏิรูปการเรียนรู้ : ไปถึงไหนแล้ว ?” ตีพิมพ์ในจดหมายข่าว “ประชาคมวิจัย” ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฉบับที่ 56 เดือนกรกฎาคม - สิงหาคม 2547
โดย รศ. ดร. ทิศนา แชมมณี
 - 2) เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง “การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน : 4 ยุทธวิธีที่ทางสู่ความสำเร็จ” บรรยายในที่ประชุมราชบัณฑิตและภาคีสมาชิก สำนักธรรมชาติศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน วันที่ 18 สิงหาคม 2547
โดย รศ. ดร. ทิศนา แชมมณี
 - 3) คำให้สัมภาษณ์เรื่อง “ครูไม่ใช่แค่คนส่งผ่านข้อมูล” ในคอลัมน์สัมภาษณ์ประจำฉบับ นิตยสาร สานปฏิรูป ปีที่ 7 ฉบับที่ 77 เดือนกันยายน 2547
โดย ผศ. ดร. เลขา ปิยะอัจฉริยะ
 - 4) คำให้สัมภาษณ์เรื่อง “การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน” ในรายการเส้นทางการศึกษา AM 891 สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ วันเสาร์ที่ 2 ตุลาคม 2547
โดย ผศ. ดร. เลขา ปิยะอัจฉริยะ
 - 5) บทความเรื่อง “Whole school learning reform : Effective strategies from Thai schools ซึ่งจะตีพิมพ์ในวารสารระดับนานาชาติ Theory into Practice (TIP) ภายใต้หัวข้อเรื่อง Learning, teaching, leading : A global perspective (2005) ของ College of Education : The Ohio State University
โดย รศ. ดร. ทิศนา แชมมณี
-

การปฏิรูปการเรียนรู้ : ไปถึงไหนแล้ว ?

โดย

รศ. ดร. ทิศนา แคมมณี

บทความตีพิมพ์ในจดหมายข่าว “ประชาคมวิจัย”

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ฉบับที่ 56 เดือนกรกฎาคม - สิงหาคม 2547

สารคดีชุมชน

กฤษฎีกา 2 เดือน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฉบับที่ 56 เดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2547

ผลิตลูกใหม่

ปฏิรูปการศึกษา

ประกันคุณภาพการศึกษาในระบบ
กฤษฎีกาสอนภาคการศึกษาไทย

จาก Lab ลมของ...

"ห้องเรียน"

สัมภาษณ์ ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ

หนึ่งในชนพลผู้ก่อผลิตลูกใหม่แห่งการเรียนรู้

ดำเนินงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน (โครงการ วพร.) โดยเริ่มดำเนินงานโครงการตั้งแต่วันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ.2544 เป็นต้นมา ชุดโครงการนี้ประกอบด้วยโครงการวิจัย 2 ประเภท คือ

1. โครงการวิจัยแม่บท

ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน (เรียกสั้น ๆ ว่า ชุดโครงการ วพร.) เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์หลักสำคัญ 2 ประการ คือ (1) เพื่อสนับสนุนให้โรงเรียน/สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จตามแนวทางที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

การปฏิรูปการเรียนรู้: ไปถึงไหนแล้ว?

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า การปฏิรูปการเรียนรู้เป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา การปฏิรูปการศึกษาจะสำเร็จไปไม่ได้หากการเรียนรู้ไม่ได้รับการปฏิรูปให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ.2542 ซึ่งคาดหวังให้ ผู้เรียนมีความเป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีคุณธรรม และมีทักษะกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น ทักษะกระบวนการคิด การปฏิบัติ การเผชิญปัญหา การแก้ปัญหา การแสวงหาความรู้ การใช้กระบวนการวิจัย การนำความรู้ไปใช้ รวมทั้งทักษะกระบวนการทางสังคมต่างๆ ซึ่งการที่ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ดังกล่าวได้ จะต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (paradigm) แนวคิด (concept) และกระบวนการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอน

เพื่อให้การปฏิรูปการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สัมฤทธิ์ผล สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ให้การสนับสนุนแก่คณะนักวิจัย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประกอบด้วย รศ.ดร.ภิศนา แยมมณี รศ.ดร.ดวงเดือน อ่อนน้อม และ ผศ.ดร.พิมพันธ์ เดชะคุปต์ รวมทั้ง ผศ.ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ ผู้เชี่ยวชาญจากองค์กร UNICEF และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.)

และ (2) เพื่อศึกษาวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ใน 2 ประเด็นหลัก คือ ประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบ/วิธีการที่ใช้ในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบ/วิธีการขยายผลการปฏิรูปทั้งโรงเรียนของโรงเรียนต่างๆ

เพื่อให้ได้คำตอบในประเด็นดังกล่าว โครงการวิจัยแม่บทจึงได้สนับสนุนให้โรงเรียน/สถานศึกษาต่างๆ ดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการปฏิรูปทั้งโรงเรียน และใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนาเป็นกระบวนการที่จะช่วยให้โรงเรียนสามารถสร้างองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

โครงการวิจัยแม่บทนี้ เป็นโครงการ 3 ปี ดำเนินงานโดยคณะนักวิจัยหลัก 4 คน และมีคณะนักวิจัยร่วม ซึ่งอยู่ในพื้นที่ต่างๆ อีกประมาณ 20 คน

คณะนักวิจัยร่วมทำหน้าที่ประส เ่งงานระหว่างโครงการวิจัยแม่บท และโครงการวิจัยย่อย โดย นักวิจัยร่วม 1 คน ช่วยดูแลโครงการวิจัยย่อย ประมาณ 3 – 5 โครงการ

2. โครงการวิจัยย่อย

ในชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน (เรียกสั้น ๆ ว่า โครงการ วพร.) เป็นโครงการ 2 ปี ดำเนินงานโดยโรงเรียน/สถานศึกษาต่างๆ ที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ (1) เพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้เรียนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (2) เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนในประเด็นที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของโรงเรียน และ (3) เพื่อศึกษาวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ชุดโครงการ วพร. มีโครงการวิจัยย่อย วพร. 50 โครงการ กระจายอยู่ใน 34 จังหวัด และมีความหลากหลายในด้านสังกัด ขนาดของโรงเรียนและสถานที่ตั้ง

ในเมือง-นอกเมือง โรงเรียน/สถานศึกษาเหล่านี้ดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน โดยมีนักวิจัยภายนอกซึ่งไม่ใช่บุคลากรของโรงเรียนเข้าร่วมวิจัยและร่วมเรียนรู้กับโรงเรียนด้วย

แนวคิดหลักของชุดโครงการ

ชุดโครงการฯ นี้ดำเนินการโดยอาศัยแนวคิดหลักที่สำคัญ ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้และการปฏิรูปการเรียนรู้

การปฏิรูปการเรียนรู้ซึ่งเป็นเป้าหมายของชุดโครงการนี้ ครอบคลุมการปฏิรูปทั้งผลการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้งการจัดการเรียนรู้หรือการจัดการเรียนการสอนของครูให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ.2542 เนื่องจากองค์ประกอบทั้งหมดดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันและส่งผลกระทบต่อกัน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา/ปฏิรูปทั้งโรงเรียน

การที่จะปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ประสบความสำเร็จได้ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ ผู้เรียน ครู ผู้บริหาร รวมทั้งผู้ปกครองและชุมชน จำเป็นต้องร่วมมือกันทั้งในการพัฒนาตนเองและการพัฒนาผู้เรียน การรวมพลังกันดำเนินงานโดยมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่และอย่างพร้อมเพรียงกัน ไปในทิศทางเดียวกันในทุกองค์ประกอบของการพัฒนาจะทำให้เกิดพลังผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจน

แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัย

การวิจัยเป็นเครื่องมือที่บุคคลใช้ในการเรียนรู้ พัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาตนเอง การวิจัยมีหลายประเภท การวิจัยและพัฒนาและการวิจัยปฏิบัติการเป็นการวิจัยที่ผู้ปฏิบัติงานสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาตนเองโดยตรง และมีกระบวนการที่มีลักษณะเป็นวงจรการพัฒนาที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับจุดเน้นในการพัฒนา หรือปฏิรูป

การมีจุดเน้นหรือจุดร่วมในการปฏิรูป จะสามารถช่วยให้ทุกฝ่ายมีเป้าหมายที่ชัดเจนและร่วมพลังกันไปในทิศทางเดียวกันหรือจุดเดียวกัน ซึ่งจะช่วยให้เกิดผลชัดเจนในเวลาจำกัด

ชุดโครงการฯ ดำเนินการตามกรอบแนวคิดดังกล่าว โดยกำหนดให้โรงเรียนที่ดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ มีกระบวนการในการดำเนินงานให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการดำเนินงาน โดยร่วมกันเลือกจุดเน้นในการปฏิรูปการเรียนรู้ ได้แก่ ผลการเรียนรู้ที่เป็นเป้าหมายของการปฏิรูป (ตัวแปรตาม) และวิธีการจัดการเรียนรู้ที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมาย (ตัวแปรตาม) และ ทุกฝ่ายต่างดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของตนเพื่อช่วยให้เป้าหมายที่ตั้งไว้บรรลุผล โดยทุกฝ่ายต่างใช้กระบวนการวิจัยในการพัฒนางานของตน

กรอบการวิจัยของชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

การวิจัยในชุดโครงการ วพร. มีลักษณะ เป็นโครงการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการ

วิจัย (Research) และกระบวนการพัฒนา (Development) โดยโรงเรียนอาจจะเริ่มจากกระบวนการวิจัย $R_1, iR_1, iR_2, iD_2, iR_3, iD_3, \dots$ หรือเริ่มจาก $D_1, iR_1, iD_2, iR_2, iD_3, iR_3, \dots$ ก็ได้

โครงการวิจัยย่อย วพร. ทุกโครงการที่ดำเนินการอยู่ในขณะนี้ นับได้ว่า เริ่มต้นจาก D_1 เนื่องจากทุกโครงการได้แสวงหาวิธีการแนวทาง หรือพัฒนานวัตกรรมขึ้น เพื่อใช้ในการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เป็นจุดเน้นตามสภาพปัญหาและความต้องการของตน วิธีการ / แนวทาง / นวัตกรรมที่โครงการนำมาใช้ อาจได้มาจากการศึกษา ค้นคว้า ประสบการณ์ การวิเคราะห์หรือการประยุกต์จากแนวคิดต่างๆ ที่มีผู้คิดค้นไว้แล้ว การดำเนินการในระยะที่ 1 ของโครงการ (ประมาณ 6 เดือน) ก็คือ การทำวิจัย (R_1) ได้แก่ การนำวิธีการ / แนวทาง / นวัตกรรมเหล่านั้น มาใช้ในการวางแผนการเรียนการสอน และนำแผนนั้นไปทดลองใช้ โดยมีการเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้น และนำผลไปใช้ปรับปรุง D_1 ให้พัฒนาเป็น D_2 และนำไปวิจัยทดลองใช้ (R_2) ในระยะที่ 2 ต่อไป (ประมาณ 6 เดือน) ดังนั้นลักษณะของการดำเนินงานจึงเป็นลักษณะแบบ $D_1, iR_1, iD_2, iR_2, iD_3, iR_3, \dots$

ในขณะทีครูกำลังดำเนินการวิจัยและพัฒนา (R&D) เพื่อนำวิธีการ/แนวทาง/นวัตกรรมที่เลือกไปทดลองใช้ เพื่อศึกษาว่าสามารถพัฒนาผู้เรียนในจุดเน้นที่ต้องการพัฒนาได้หรือไม่มากนักน้อยเพียงใดนั้น ครูมักพบปัญหาอุปสรรคบางประการในการดำเนินการ ซึ่งครูสามารถดำเนินการแก้ปัญหาเหล่านั้นโดยใช้การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน (Classroom Action Research) ซึ่งอาจเป็น CAR เพื่อแก้ปัญหาผู้เรียนบางคน บางกลุ่ม หรืออาจเป็น CAR เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งชั้นหรือผู้เรียนส่วนใหญ่ ข้อมูลจากการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน จะช่วยให้ครูได้ข้อมูลความรู้ที่ครูสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาวิธีการ / แนวทาง / นวัตกรรม ที่กำลังให้ตีมีประสิทธิภาพขึ้นตามลำดับ ข้อความรู้จากการวิจัยปฏิบัติการ

ในชั้นเรียนเป็นข้อมูลที่ได้มาจากการพยายามในการแก้ปัญหาของครู ในสภาพการณ์และข้อจำกัดแบบไทยๆ จึงเป็นข้อความรู้ที่มีความเหมาะสมกับผู้เรียนและสภาพการณ์ของไทย

เนื่องจากการวิจัยตามกรอบแนวคิดของโครงการ เป็นการดำเนินการทั้งโรงเรียน ดังนั้นผู้เกี่ยวข้องจึงมีการปฏิรูปและพัฒนางานของตนโดยใช้กระบวนการวิจัยเช่นเดียวกัน ผู้เกี่ยวข้องคนสำคัญคือ ผู้บริหารโรงเรียนมีหน้าที่สนับสนุนส่งเสริมครูให้สามารถพัฒนาผู้เรียนให้ได้ตามวัตถุประสงค์ ผู้บริหารจึงควรทำวิจัยเพื่อพัฒนางานของตนด้วย การวิจัยของผู้บริหารสามารถทำได้หลายลักษณะ เช่น อาจทำวิจัยปฏิบัติการในโรงเรียน (School Action Research) เพื่อแก้ปัญหาครูบางคนบางเรื่อง หรือทำวิจัยปฏิบัติการในโรงเรียนเพื่อพัฒนาโรงเรียน หรืออาจทำวิจัยในโรงเรียนแบบต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูล เกี่ยวกับการปฏิบัติงานในโรงเรียน (School Research) เช่น ทำการวิจัยเชิงทดลอง การวิจัยเชิงสำรวจ หรือการวิจัยเชิงประเมิน เป็นต้น

นักวิจัยภายนอกและหัวหน้าโครงการก็เช่นเดียวกัน ควรมีการดำเนินการวิจัยในการปฏิบัติงาน และพัฒนางานของตน ซึ่งมุ่งเน้นการช่วยพัฒนาสมรรถภาพของครูและผู้บริหารในการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยอาจจะใช้ระเบียบ

วิธีการวิจัยแบบต่างๆ เช่นเดียวกับผู้บริหาร

สรุปได้ว่าผู้เกี่ยวข้องในโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ซึ่งได้แก่ ครู ผู้บริหาร นักวิจัยภายนอก ซึ่งเป็นนักวิชาการที่ร่วมทำงานกับโรงเรียนและหัวหน้าโครงการ มีการดำเนินการวิจัยในลักษณะ/ประเภทต่างๆ ที่หลากหลาย ทุกฝ่ายมุ่งพัฒนางานในความรับผิดชอบของตน โดยการวิจัยและพัฒนาเป็นเครื่องมือหรือกระบวนการในการพัฒนา โดยทุกฝ่ายมีเป้าหมายเดียวกัน คือ มุ่งช่วยพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนตามจุดเน้นของโรงเรียนให้สัมฤทธิ์ผลตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อเป็นฐานข้อมูลหรือฐานปัญญาของชาติในด้านการจัดการศึกษาต่อไป

ขั้นตอนการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

โรงเรียน/สถานศึกษาที่ดำเนินการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ตามกรอบแนวคิดข้างต้น มีการดำเนินงานตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1	ขั้นการริเริ่มและการเตรียมการ
ขั้นที่ 2	ขั้นการสร้างความตระหนักและกำหนดปัญหาวิจัย
ขั้นที่ 3	ขั้นการพัฒนาบุคลากร
ขั้นที่ 4	ขั้นการวางยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน
ขั้นที่ 5	ขั้นการจัดทำแผนปฏิบัติการและแผนงานวิจัย
ขั้นที่ 6	ขั้นการพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังและตัวบ่งชี้ความสำเร็จของการดำเนินงาน
ขั้นที่ 7	ขั้นการจัดทำเครื่องมือวิจัย
ขั้นที่ 8	ขั้นปฏิบัติการวิจัยและพัฒนา ปฏิบัติการวิจัยในชั้นเรียน เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล
ขั้นที่ 9	ขั้นการสรุปผลงานและการขยายผล

ขั้นที่ 10 ขั้นการประเมินความสำเร็จของการดำเนินงาน **ความก้าวหน้าในการดำเนินงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูป การเรียนรู้ทั้งโรงเรียน**

โรงเรียน 137 โรง ใน 50 โครงการ มีการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ ละ 6 เดือน โดยเริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2545 ถึงเมษายน 2547 รวม 2 ปี

ประเด็นการเรียนรู้ที่เป็นจุดเน้นหรือเป้าหมายของการปฏิรูป (ตัวแปรตาม) และวิธีการจัดการเรียนรู้ที่ใช้ในการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมาย (ตัวแปรต้น) ของโรงเรียน 137 โรง ใน 50 โครงการวิจัยย่อย มีดังนี้

ผลผลิต (learning product) ได้แก่ หลักฐานชิ้นงานต่าง ๆ ที่ได้จากการดำเนินงานของทุกฝ่าย เช่น ชิ้นงานการเรียนรู้ในกลุ่มสาระต่าง ๆ ของผู้เรียน แผนการจัดการเรียนรู้ของครู รายงานวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนของครู (CAR) รายงานวิจัยและพัฒนาของครู รายงานวิจัยของ

วิธีการจัดการเรียนรู้ (ตัวแปรต้น)	ผลการเรียนรู้ที่เป็นเป้าหมายของการปฏิรูป (ตัวแปรตาม)
● การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ● การบูรณาการ (ทักษะการคิด ทักษะวิชาชีพคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม) ในการสอน ● การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ● การจัดการเรียนรู้แบบกลุ่ม ● การจัดการเรียนรู้โดยโครงงาน ● การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการวิจัย ● การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ ● การจัดการเรียนรู้โดยเน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ● การจัดการเรียนรู้โดยเน้นโครงงาน ● การจัดการเรียนรู้โดยเน้นทักษะการคิด ● การจัดการเรียนรู้โดยเน้นทักษะกระบวนการ ● การจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบปัญหา ● การจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบซีป้า (CIPPA) ● การจัดการเรียนรู้ตามแนวทางของสถานศึกษา	● กระบวนการคิด (คิดแก้ปัญหา คิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการคิดต่าง ๆ) ● คุณธรรมและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ (คุณธรรม 5 ประการ วินัย ความรับผิดชอบต่อสังคม) ● การเรียนรู้ภาคต้น (เก่ง ดี มีสุข) ● ทักษะกระบวนการ (กระบวนการจัดการเรียนรู้) ● ทักษะวิชาชีพ (ทั้ง ภาคเรียน และจบ) ● ทักษะวิชาชีพ

ผลที่ได้รับ (output) จากการดำเนินงานของชุดโครงการวิจัยย่อยประกอบด้วย

ผลการเรียนรู้ (learning outcome) ประกอบด้วย (1) ผลการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ เจตคติและทักษะต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ทักษะปฏิบัติ และทักษะกระบวนการต่าง ๆ (2) ผลการเรียนรู้ของครู ซึ่งได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับผู้เรียน หลักสูตรการจัดทำแผนการเรียนรู้ ทักษะการจัดการเรียนรู้ การปฏิสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน และทักษะการวิจัย เป็นต้น (3) ผลการเรียนรู้ของผู้บริหาร ได้แก่ การเรียนรู้ด้านการบริหารวิชาการ การจัดระบบนิเทศและการนิเทศการเรียนการสอน ความสัมพันธ์กับครู ผู้เรียน บุคลากร และชุมชน และทักษะการวิจัย (4) ผลการเรียนรู้ของนักวิจัยภายนอก ได้แก่ ความเข้าใจเกี่ยวกับโรงเรียน ผู้บริหาร ครู และนักเรียน ทักษะการนิเทศ การปฏิสัมพันธ์ และทักษะการวิจัย เป็นต้น

ผู้บริหาร รายงานวิจัยของนักวิจัยภายนอก และที่สำคัญที่สุดคือ รายงานวิจัยและพัฒนาระดับโรงเรียน ซึ่งสรุปสังเคราะห์ผลการดำเนินงานของทุกฝ่ายและเสนอนวัตกรรมที่โรงเรียน/สถานศึกษาได้พัฒนาขึ้นจากกระบวนการวิจัย (R) และกระบวนการพัฒนา (D) ซึ่งถือได้ว่าเป็นผลผลิตที่มีลักษณะเป็น "หนึ่งโรงเรียนหนึ่งผลิตภัณฑ์" หรือ OSOP (One School One Product)

ขณะนี้ โครงการวิจัยย่อย วพร. กำลังอยู่ในระหว่างการสรุปข้อมูล เขียนรายงานและเตรียมการเผยแพร่ผลงานในช่วงเดือน พ.ค. - ต.ค. 2547 ซึ่งเป็นช่วงสุดท้ายของชุดโครงการ ฯ โครงการวิจัยแม่บทจะ ดำเนินงานการสังเคราะห์ผลงานของโรงเรียน 137 โรงเรียนในชุดโครงการ ฯ เพื่อให้ได้ข้อความรู้เกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ในประเด็นหลักที่สำคัญ ฯ ได้แก่ (1) รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา (2) รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ในประเด็นเฉพาะที่เป็นจุดเน้นของโรงเรียน/สถานศึกษาต่าง ๆ (3) รูปแบบการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ และ (4) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้

การเผยแพร่ผลงาน

ขณะนี้โรงเรียนต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินงานมาเป็นเวลา 2 ปี มีผลงาน บางส่วนซึ่งสามารถเผยแพร่ได้แล้ว ตัวอย่างเช่น ในระหว่างวันที่ 3 - 4 พฤษภาคม 2547 ที่ผ่านมานี้ โครงการวิจัยย่อย วพร. (รหัส RDL 08/C) ซึ่งเป็นโครงการหนึ่งในชุดโครงการ วพร. ได้จัดงาน "ตลาดความรู้เผยแพร่ ผลงานวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน" ขึ้น ณ โรงเรียน พญาไท โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 1 โครงการนี้เป็นโครงการที่ ดร.บังอร เสรีรัตน์ นักวิชาการ จากสำนักงานนโยบายและแผน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็น หัวหน้าโครงการและนักวิจัยภายนอก ร่วมกับ นักวิจัยภายนอกอีก 2 ท่าน คือ อาจารย์จรูญศรี นาควิเชียร และอาจารย์สร้อยบุรุษ ฉันทวรภาพ คีตขานินเทศก์ จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 โครงการ นี้มีโรงเรียนที่ดำเนินงานทั้งสิ้น 5 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนพญาไท โรงเรียน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา 75 ส่วนอีก 2 โรง ได้แก่ โรงเรียน รุ่งเรืองอุปถัมภ์ สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร และโรงเรียน ประถมสาธิตสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การอุดมศึกษา โรงเรียนทั้ง 5 แห่ง ได้ดำเนินงานวิจัยและพัฒนา มา อย่างต่อเนื่อง โดยครู (ทุกคน) มีการจัดการเรียนรู้และการวิจัยควบคู่กัน ไป ผู้บริหารและนักวิจัยภายนอกร่วมกันคิดแสวงหาและใช้ยุทธศาสตร์ใน การพัฒนาครูให้สามารถจัดการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนให้เกิดผลตาม เป้าหมายที่กำหนด

ยุทธศาสตร์สำคัญ ๆ ที่พบว่า สามารถส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ไปในทางที่ดีมีหลายยุทธศาสตร์ เช่น ยุทธศาสตร์การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ การตั้งเป้าหมายในการพัฒนาตนเอง การพัฒนาครูตามปัญหา ความต้องการ การทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ *

ผู้สนใจข้อมูลรายละเอียดและ ผลงานต่าง ๆ ของชุดโครงการ วพร. ติดต่อได้ที่

สำนักงานโครงการ วพร. ตึก 3 ชั้น 6 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10300
โทร 0-2218-2589 - 90 โทรสาร 0-2215-3588
E-mail : rdl454@hotmail.com
www.edu.chula.ac.th/rdl

การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน : ๔ ยุทธวิธีชี้ทางสู่ความสำเร็จ

โดย
รองศาสตราจารย์ ดร.ทีศนา แคมมณี
ภาควิชาสังคมศาสตร์

บรรยายในที่ประชุมราชบัณฑิตและภาควิชาสังคมศาสตร์
สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง
ราชบัณฑิตยสถาน
วันพุธที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๗

การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน : ๔ ยุทธวิธีชี้ทางสู่ความสำเร็จ

ทศนา แคมมณี

ภาคีสมาชิก

สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน

ความเป็นมาของการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นต้นมา โรงเรียน/สถานศึกษาต่าง ๆ จำเป็นต้องดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (ปรับปรุง ๒๕๔๕) โดยพยายามแสวงหายุทธศาสตร์ต่าง ๆ ในการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ การพัฒนาทั้งโรงเรียน (whole school approach) การวิจัยนับเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยและพัฒนา (research and development) และการวิจัยปฏิบัติการ (action research) ซึ่งสามารถเชื่อมการปฏิบัติงานทั้ง ๓ ด้านของครู คือ งานด้านการเรียนการสอน ด้านการวิจัย และด้านการปรับปรุงพัฒนางาน ให้ประสานสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียว ไม่แยกส่วนกัน ช่วยให้เกิดประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย ด้วยเหตุนี้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงได้สนับสนุนให้คณะนักวิจัยจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวนหนึ่ง* เริ่มดำเนินงานวิจัยเพื่อแสวงหายุทธศาสตร์ แนวทางและรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ โดยดำเนินการในลักษณะที่เป็น “ชุดโครงการ” เรียกชื่อว่า “ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน” (เรียกย่อ ๆ ว่า ชุดโครงการ วพร.) โดยมีระยะเวลาดำเนินงานทั้งสิ้น ๓ ปี นับตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นต้นมา

ชุดโครงการ วพร. ประกอบด้วยโครงการวิจัย ๒ ประเภท คือ

(๑) โครงการวิจัยแม่บท วพร. เป็นโครงการระยะยาว ๓ ปี ดำเนินการโดยนักวิจัยหลักจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะนักวิจัยร่วม ซึ่งเป็นบุคลากรในท้องถิ่นใน ๔ ภูมิภาค โครงการนี้มุ่งตอบคำถามวิจัยใน ๒ ประเด็นหลักคือ (ก) ประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบ/วิธีการที่ใช้ในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และ (ข) ประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบ/วิธีการขยายผลการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน

(๒) โครงการวิจัยย่อย วพร. เป็นโครงการระยะยาว ๒ ปี ดำเนินงานโดยโรงเรียน/สถานศึกษาต่าง ๆ ที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ร่วมกับนักวิจัย/นักวิชาการจากภายนอกโรงเรียน ที่เข้ามาร่วมวิจัยโดยทำหน้าที่เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยย่อย วพร. หรือนักวิจัยในโครงการของโรงเรียน โครงการวิจัยย่อย วพร. มีจำนวนทั้งสิ้น ๔๔ โครงการ โครงการหนึ่ง ๆ

*คณะนักวิจัยประกอบด้วย รศ.ดร.ทศนา แคมมณี, รศ.ดร.ดวงเดือน อ่อนน้อม และ ผศ.ดร.พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และ ผศ.ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ อดีตผู้เชี่ยวชาญขององค์กร UNICEF และสำนักงานคณะกรรมการ

ประกอบด้วยโรงเรียนประมาณ ๑ – ๖ โรงเรียน รวมจำนวนโรงเรียนทั้งสิ้น ๑๓๕ โรงเรียน กระจายอยู่ใน ๔ ภูมิภาค และมีความหลากหลายทั้งในด้านสังกัด ขนาดของโรงเรียนและสถานที่ตั้ง

นักวิจัยในชุดโครงการ วพร. มีทั้งสิ้น ๔ กลุ่ม คือ

(๑) คณะนักวิจัยหลัก โครงการวิจัยแม่บท วพร. มีจำนวน ๔ คน ทำหน้าที่วางแผนดำเนินงานชุดโครงการฯ แสวงหา กระตุ้นและช่วยเหลือให้โรงเรียนและนักวิจัยหรือนักวิชาการจากภายนอกโรงเรียนที่เข้ามาร่วมวิจัยและร่วมเรียนรู้กับโรงเรียน ได้พัฒนาโครงการวิจัยย่อย วพร. ที่มีคุณภาพ และนิเทศติดตามผลการดำเนินงานของโครงการวิจัยย่อย วพร. เก็บรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเป็นภาพรวม รวมทั้งพัฒนาและผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ เพื่อเผยแพร่ข้อค้นพบและข้อความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

(๒) คณะนักวิจัยร่วม โครงการวิจัยแม่บท วพร. มีจำนวน ๒๐ คน ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างคณะนักวิจัยหลักและนักวิจัยของโครงการวิจัยย่อย ซึ่งอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ติดตามการดำเนินงานและดูแลให้ความช่วยเหลือ เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากโครงการวิจัยย่อยที่ตนรับผิดชอบ

(๓) คณะนักวิจัยภายนอกของโรงเรียน เป็นนักวิจัย/นักวิชาการจากภายนอกโรงเรียน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นอาจารย์จากมหาวิทยาลัย และศึกษานิเทศก์ ในระดับเขต จังหวัด หรืออำเภอ ที่มีความสนใจเข้ามาให้ความช่วยเหลือร่วมวิจัยและร่วมเรียนรู้กับโรงเรียน โดยอยู่ในฐานะของหัวหน้าโครงการวิจัยย่อย วพร. หรือเป็นนักวิจัยในโครงการของโรงเรียน นักวิจัยภายนอกของชุดโครงการวิจัยย่อย วพร. ทั้งหมดมี ๑๓๖ คน ส่วนใหญ่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยย่อย วพร. ดูแลโรงเรียนคนละประมาณ ๑ - ๖ โรงเรียน

(๔) คณะนักวิจัยของโรงเรียนหรือสถานศึกษา ประกอบด้วยผู้บริหารและครูทั้งหมดของโรงเรียนจำนวน ๑๓๕ โรงเรียน

ขณะนี้ โครงการวิจัยย่อย วพร. ได้ดำเนินงานมาครบ ๒ ปี ตามกำหนดเวลาของการวิจัย และโครงการวิจัยแม่บท วพร. กำลังอยู่ในระหว่างการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ซึ่งในบทความนี้ จะขอนำเสนอข้อค้นพบที่น่าสนใจส่วนหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวกับยุทธวิธีผลักดันการพัฒนาบุคลากรของโรงเรียน/สถานศึกษา ให้ดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้จนประสบผลสำเร็จได้ในระดับที่น่าพอใจ

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพและปัญหาของโรงเรียน/สถานศึกษาในชุดโครงการ วพร. ในช่วงต้นของการดำเนินการปฏิรูป

โรงเรียน/สถานศึกษาในชุดโครงการ วพร. จำนวน ๑๓๕ แห่ง แม้จะมีบริบทที่แตกต่างกันอย่างหลากหลาย ทั้งทางด้านสังกัด ขนาด สถานที่ตั้ง สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม และสภาพชุมชน แต่ก็มีสภาพและปัญหาที่มีลักษณะร่วมกันหลายประการ ได้แก่

๑. การเข้าร่วมดำเนินการปฏิรูปฯ ของโรงเรียนส่วนใหญ่ เริ่มจากความประสงค์ของผู้บริหารเป็นลำดับแรก โดยผู้บริหารอาจมีความสนใจที่จะพัฒนาโรงเรียน เพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐหรือด้วยเหตุผลอื่น ๆ หรืออาจได้รับการจูงใจหรือชักชวนจากนักวิจัยภายนอก หรือผู้บริหารโรงเรียนท่านอื่น ๆ การเข้าร่วมโครงการที่เป็นการริเริ่มจากครู มีบ้างแต่น้อยมาก

๒. โรงเรียนเกือบทั้งหมด มีครูทุกประเภท ทั้งประเภทที่เต็มใจและพร้อมที่จะปรับเปลี่ยน และครูที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง แต่กลุ่มใหญ่จะเป็นครูที่อยู่ในภาวะลังเลซึ่งไม่ถึงกับต่อต้านหรือเต็มใจที่จะเปลี่ยนแปลง การปรับเปลี่ยนหรือการต่อต้านขึ้นกับความเข้าใจและปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นแรงกระตุ้น

๓. โรงเรียนส่วนใหญ่ เป็นโรงเรียนที่มีการดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้มาบ้างแล้ว คือมีการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนการจัดการเรียนการสอนตามพระราชบัญญัติการศึกษา แต่มักเป็นการดำเนินการโดยบุคคลบางคนหรือบางกลุ่มที่เกิดความตระหนัก เห็นความสำคัญและความจำเป็นในการปรับเปลี่ยน แต่การดำเนินการดังกล่าว ยังอยู่ในระดับที่ยังไม่เกิดผลชัดเจน และยังไม่มีการปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนวคิดการปฏิรูปทั้งโรงเรียน (whole school approach) คือ ทั้งผู้บริหารและครูทุกคน มีการดำเนินการในองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างสอดคล้องกันไปพร้อม ๆ กัน เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามเป้าหมาย

๔. ไม่มีโรงเรียนใดในชุดโครงการ วพร. ที่มีการดำเนินการวิจัยและพัฒนาการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบมาก่อน แต่มีโรงเรียนบางโรงเรียนซึ่งเป็นส่วนน้อยที่ได้เริ่มเรียนรู้และทำวิจัยในชั้นเรียนมาบ้างแล้ว

๕. ผู้บริหารโรงเรียน/สถานศึกษา มากกว่าร้อยละ ๙๐ ไม่เคยทำวิจัยปฏิบัติการในโรงเรียน (school action research) มาก่อน

๖. ครูและผู้บริหารขาดความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา (research and development) และยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน (classroom action research) ส่วนใหญ่เข้าใจว่า การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน มีลักษณะเช่นเดียวกันกับการวิจัยเชิงวิชาการ และครูส่วนใหญ่มีความรู้สึกกลัวการวิจัย คิดว่าเป็นเรื่องที่ยากและยังไม่เห็นความสัมพันธ์ของการวิจัยกับการปฏิบัติการสอน

๗. ครูส่วนใหญ่เคยได้เรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มาแล้ว ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น จากการศึกษาเอกสาร การเข้ารับการอบรม การฟัง วิทยากร การเรียนรู้จากสื่อและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ แต่ยังคงมีความสับสนและยังไม่เกิดความเข้าใจที่ แท้จริง

๘. ครูส่วนใหญ่ทั้งที่ไม่ได้จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ และที่มีการทำแผนการจัดการเรียนรู้ ต่างระบุว่า ยังต้องการความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดทำแผนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

๙. โรงเรียนส่วนใหญ่ ยังขาดการจัดการนิเทศภายในอย่างเป็นระบบ แม้จะมี โรงเรียนจำนวนหนึ่งที่มีการนิเทศภายในอยู่แล้ว แต่ส่วนใหญ่เป็นการนิเทศอย่างไม่เป็นทางการ หรือถ้ามีการนิเทศอย่างเป็นระบบก็ยังไม่ครอบคลุมทั่วถึงทั้งโรงเรียน

๔ ยุทธวิธีชี้ทางสู่ความสำเร็จ

จากการส่งเสริมและช่วยเหลือให้โรงเรียน ๑๓๕ โรง ดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ ทั้งโรงเรียน โดยใช้การวิจัยและพัฒนา พบว่า ยุทธวิธีที่คณะนักวิจัยใช้และส่งผลต่อความสำเร็จ ของโรงเรียนนั้น มีหลากหลาย ซึ่งในบทความนี้ จะขอนำเสนอเพียง ๔ ยุทธวิธีที่ได้รับการ วิเคราะห์ว่า เป็นยุทธวิธีร่วมที่เป็นหลักสำคัญของโรงเรียนในชุดโครงการ วพร. ซึ่งส่งผลต่อ ความสำเร็จของการปฏิรูปการเรียนรู้

ยุทธวิธีที่ ๑ การนิเทศติดตามงาน

คำว่า “การนิเทศ” ในทางการศึกษา หมายถึง การให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ ให้ คำปรึกษาแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นหัวใจของการจัดการศึกษา ผู้ที่ทำหน้าที่ ดังกล่าว เรียกว่า “ศึกษานิเทศก์” หน่วยงานบริหารการศึกษาทุกระดับ จำเป็นต้องมี ศึกษานิเทศก์ ออกไปช่วยเหลือครูและผู้บริหาร ในการจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรม พัฒนาต่าง ๆ รวมทั้งในด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้และการจัดการศึกษา เพื่อให้ โรงเรียนสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะตามเป้าหมายที่กำหนด

ข้อมูลจากการดำเนินงาน พบว่า การนิเทศติดตามงาน เป็นยุทธวิธีที่เป็นปัจจัย สำคัญที่เอื้อต่อความสำเร็จของการดำเนินงานการปฏิรูป การให้การนิเทศที่เหมาะสมแก่บุคลากร ของโรงเรียน สามารถช่วยให้การปฏิรูปมีความก้าวหน้า เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนเห็น ผลสำเร็จได้อย่างชัดเจน ในทางตรงกันข้าม โรงเรียนที่ไม่ได้รับการนิเทศอย่างต่อเนื่องและอย่าง เพียงพอ มักประสบอุปสรรคที่ทำให้การพัฒนาเกิดการหยุดชะงัก ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้

ซึ่งในที่นี้ จะขอนำเสนอข้อความรู้เกี่ยวกับการนิเทศบางประการ ที่ประมวลได้จากประสบการณ์ การดำเนินงานการปฏิบัติการเรียนรู้ของโรงเรียนในชุดโครงการ วพร. ดังนี้

๑. การนิเทศอย่างเป็นกัลยาณมิตร หรือกัลยาณมิตรนิเทศ เป็นการนิเทศที่ ส่งผลดีต่อการเรียนรู้และการปรับเปลี่ยนแนวคิดและพฤติกรรมของครู โรงเรียนจำนวนมากในชุดโครงการ วพร. ไม่ได้มีการจัดระบบการนิเทศภายในมาก่อน หรือหากมี ก็ยังขาดการจัดอย่างเป็นระบบ ข้อมูลจากงานวิจัยพบว่า คณะนักวิจัยที่เข้าไปนิเทศและให้ความช่วยเหลือโรงเรียน หากขาดทักษะในการให้การนิเทศอย่างเป็นกัลยาณมิตรแล้ว จะไม่สามารถได้ “ใจ” ครูและพัฒนาครู ได้ ลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตรที่สำคัญที่พบ ได้แก่ การมีความเป็นมิตร การให้เกียรติ การมีความคิดในทางบวกและความเชื่อในศักยภาพของผู้รับการนิเทศ รวมทั้งการมีปียวาจา การรู้จักพูด ให้คำชี้แจง ให้คำปรึกษาอย่างตรงจุด และให้การเสริมแรงอย่างเหมาะสม ผู้นิเทศที่ขาดคุณลักษณะดังกล่าว มักไม่ได้รับการยอมรับจากครู หรือได้รับการยอมรับน้อย ดังปรากฏพบในกรณีนิเทศของนักวิจัยในชุดโครงการ วพร. หลายกรณี เช่น นักวิจัยที่นิเทศติดตามผล แล้วใช้คำพูดตำหนิ ตีเตี๋ยน การกระทำหรือผลงานของครู โดยไม่ได้ให้คำอธิบายหรือข้อเสนอแนะที่ชัดเจน หรือนักวิจัยที่มีท่าที ท่าทาง และการใช้วาจาที่เป็นไปในเชิงดูถูก ดูหมิ่น ความสามารถของครู มักทำให้ครูท้อถอย หหมดกำลังใจในการพัฒนา เกิดความไม่ไว้วางใจ ขาดศรัทธา ความเชื่อถือ และการยอมรับผู้นิเทศ ข้อค้นพบนี้จึงสนับสนุนหลักธรรมชาติความเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ ซึ่งเป็นกรอบความคิดพื้นฐานของกัลยาณมิตรนิเทศ (สุมน อมรวิวัฒน์, ๒๕๔๗) อันประกอบด้วย การเป็นผู้มีความเป็นมิตร ทำให้ครูสบายใจที่จะเข้าไปพูดคุย ชักถาม (ปิโย) การช่วยให้ครูรู้สึกว่ามีที่พึ่ง รู้สึกอบอุ่นใจ ปลอดภัย (ครู) และเชื่อถือในความรู้ความสามารถ (ภาวนีโย) การรู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ (วตฺตา จ) พร้อมทั้งจะรับฟัง มีความอดทน (วจนฺทฺชโม) สามารถอธิบายเรื่องที่ซับซ้อนให้เข้าใจได้ (คมภีรญฺจ กถํ กตฺตา) และไม่แนะนำชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย (โน จฏฺฐาเน นโยชเย) โดยเฉพาะในหลักที่เกี่ยวข้องกับการรู้จักพูดชี้แจง และพูดอธิบายเรื่องที่ซับซ้อนให้ครูเข้าใจได้นั้น พบว่า ผู้นิเทศจำเป็นต้องมีคุณสมบัติที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ ๒ ประการ คือ (๑) ความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่นิเทศ และ (๒) การรู้จักพูดชี้แจงให้ครูเข้าใจได้ ซึ่งจากการดำเนินงาน พบว่า นักวิจัยที่เข้าไปนิเทศช่วยเหลือครู มีทั้งที่ขาดข้อ ๑ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการขาดข้อ (๒) และที่มีข้อ ๑ แต่ขาดข้อ ๒ ซึ่งสุดท้ายก็จะได้รับผลเช่นเดียวกัน คือ ไม่สามารถได้ “ใจ” ครู หรือช่วยให้ครูเข้าใจและพัฒนาตนเองได้ อย่างไรก็ตาม ยังมีผู้นิเทศจำนวนหนึ่งที่ขาดความรู้ความเข้าใจที่จำเป็นในเรื่องที่นิเทศ แต่สามารถช่วยพัฒนาครูได้ หากผู้นิเทศท่านนั้นยอมรับในจุดอ่อนของตน และร่วมเรียนรู้ไปกับครู โดยพยายามแสวงหาความช่วยเหลือจากผู้รู้อื่นๆ

๒. การนิเทศโดยใช้กระบวนการชี้แนะทางปัญญา (cognitive coaching) เป็นการนิเทศที่สามารถช่วยให้ผู้รับการนิเทศเกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการคิดภายใน จนเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การนิเทศแบบนี้ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ และการกระทำ เพราะมีรากฐานมาจากกระบวนการภายในของผู้รับการนิเทศ ทำให้ผู้รับการนิเทศเกิดความเข้าใจ และยอมรับในความคิดและการกระทำของตนที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยน และเกิดความเต็มใจที่จะปรับเปลี่ยน การนิเทศโดยใช้กระบวนการชี้แนะทางปัญญานี้ เป็นการนิเทศที่มีใช้เพียงการให้คำปรึกษาแนะนำ แต่มุ่งช่วยให้ผู้รับการนิเทศเกิดกระบวนการคิด การตรวจสอบความคิดและการกระทำของตน และการพัฒนามุมมองในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการแสวงหาทางเลือกเพื่อนำมาใช้แก้ปัญหา การเห็นคุณค่าของงานที่ทำ และการสร้างแรงจูงใจภายในให้เกิดขึ้น จากการดำเนินงานวิจัย พบว่า การนิเทศในลักษณะนี้ ช่วยให้ผู้รับการนิเทศเกิดการพัฒนาทักษะกระบวนการคิด ทักษะกระบวนการเรียนรู้ เกิดความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการพัฒนาตนเอง ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติและการปรับปรุงตนเอง ในทางตรงกันข้าม การนิเทศในลักษณะดั้งเดิมที่เคยทำกันมา โดยผู้นิเทศถือว่า ตนเองเป็นผู้รู้ ผู้รับการนิเทศเป็นผู้ไม่รู้ ดังนั้นผู้นิเทศจึงให้คำปรึกษาในลักษณะชี้ถูก – ชี้ผิด ปฏิบัติต่อครูเสมือนครูเป็นเด็ก และครูผู้รับการนิเทศจะต้องปฏิบัติตามคำแนะนำของตน โดยไม่ได้รับฟัง หรือให้ออกาสครูได้คิด หรือพิจารณาความคิดของครู รวมทั้งในบางกรณี ผู้นิเทศยังขาดความสามารถในการชี้แนะให้ครูเกิดความเข้าใจ และเห็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขงานของตนได้ การนิเทศลักษณะนี้ ก่อให้เกิดความขัดแย้งและการไม่ยอมรับกันและกัน ซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติงานร่วมกันให้ประสบความสำเร็จ

๓. การนิเทศแบบต่อ ยอด ประสพการณ์

จากการดำเนินงาน คณะนักวิจัยหลักได้พบวิธีการนิเทศที่สร้างสรรค์น่าสนใจ จำนวนหนึ่ง ซึ่งพัฒนาขึ้นโดยคณะนักวิจัยในชุดโครงการวิจัยย่อย วพร. และพบว่าใช้ได้ผลดี

การนิเทศแบบต่อ ยอด ประสพการณ์เป็นแนวคิดและวิธีการนิเทศวิธีหนึ่ง ที่ประสบผลสำเร็จสูง พัฒนาขึ้นโดย ดร.บังอร เสรีรัตน์ นักวิชาการจากสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยทำหน้าที่เป็นหัวหน้าโครงการและนักวิจัยภายนอกของโครงการวิจัยย่อย วพร. โครงการหนึ่ง โครงการวิจัยย่อยนี้มีโรงเรียนที่อยู่ในโครงการจำนวน ๕ โรงเรียน ด้วยลักษณะของการนิเทศที่มีการให้คำปรึกษาแนะนำอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง บนพื้นฐานของความรู้และประสบการณ์เดิมของผู้รับการนิเทศเป็นรายบุคคล ทำให้โรงเรียนทั้ง ๕ ซึ่งแม้จะมีบริบทที่ต่างกัน ต่างก็สามารถดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนจนประสบความสำเร็จอยู่ในระดับที่น่าพอใจ ภายในระยะเวลาประมาณ ๒ ปี การนิเทศดังกล่าวมีลักษณะสำคัญดังนี้ (บังอร เสรีรัตน์, ๒๕๔๕)

- ๑) เน้นการให้คำแนะนำบนฐานความรู้และประสบการณ์เดิมของครูและผู้บริหาร
- ๒) เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ทั้งด้านความรู้สึก ความรู้ และทักษะการทำงาน

๓) เน้นการให้คำแนะนำแบบตัวต่อตัวในบรรยากาศที่ผ่อนคลายเป็น
กัลยาณมิตร

๔) มีการออกแบบการนิเทศแก่ครูและผู้บริหารเป็นรายบุคคล

๕) เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการต่อเนื่องจากกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๖) เป็นการให้ความรู้ ความคิดในลักษณะที่ผู้รับไม่รู้สึกว่าถูกสอนสั่ง

๗) เป็นการให้คำแนะนำบนฐานของผลงานที่มีอยู่เดิม

สำหรับกระบวนการนิเทศแบบต่อยอดประสบการณ์ มีดังนี้ (บังอร เสรีรัตน์, ๒๕๔๕)

๑. สืบหาข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติในการวิจัยและการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียน
เป็นสำคัญ ความรู้และทักษะในการทำงานวิจัย การสำรวจใช้วิธีการที่หลากหลาย ทั้งการ
สัมภาษณ์ พูดคุยกับผู้เกี่ยวข้อง ใช้ข้อมูลผลการประเมินครูของครูผู้นำและหัวหน้ากลุ่ม ที่สำคัญ
คือการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการพิจารณาผลงานของนักเรียนและ
แผนการจัดการเรียนรู้ของครู

๒. ประมวลข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์ของครูแต่ละคนทั้งในด้านทัศนคติ
ความรู้และทักษะการทำงานวิจัย โดยจัดระดับเป็น 4 ระดับ

ด้านทัศนคติ

ระดับ ๑ มีความกลัวการวิจัย

ระดับ ๒ มีความกังวลและไม่เชื่อมั่นที่จะทำวิจัย

ระดับ ๓ ไม่กลัวและไม่กังวลในการทำงานวิจัย

มีความคิดว่าสามารถแก้ปัญหาที่เกิดจากการวิจัยได้

ระดับ ๔ เห็นประโยชน์และคุณค่าของการวิจัย ทั้งประโยชน์

ต่อการพัฒนาเด็กและพัฒนาตนเอง

ด้านความรู้

ระดับ ๑ ไม่เข้าใจแนวทางในการทำวิจัย ไม่มีความชัดเจน

เกี่ยวกับตัวแปรต้น และตัวแปรตามที่ศึกษา

ระดับ ๒ เข้าใจแนวทางในการทำวิจัย แต่ยังมองงานวิจัยไม่ทะลุ

ยังขาดความชัดเจนเกี่ยวกับตัวแปรต้นหรือตัวแปรตาม

ระดับ ๓ เข้าใจแนวทางในการวิจัย มองภาพงานวิจัยได้อย่าง

ตลอดแนว แต่ยังไม่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเล็กน้อย

เกี่ยวกับตัวแปรต้นหรือตัวแปรตาม

ระดับ ๔ เข้าใจแนวทางในการวิจัยตลอดแนว เข้าใจลักษณะสำคัญ

ของตัวแปรต้นและตัวแปรตามที่ศึกษา ตลอดจนเข้าใจ

ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรตาม

ด้านทักษะการทำงานวิจัย

- ระดับ ๑ ยังไม่ได้ลงมือวิจัย และไม่เห็นแนวทางที่จะดำเนินการ
- ระดับ ๒ ลงมือทำวิจัยแล้ว แต่ยังไม่เกิดผล และยังต้องการคำแนะนำ หลายแง่มุม โดยวิธีการหลากหลาย
- ระดับ ๓ ลงมือทำวิจัยแล้ว เกิดผลบ้างแล้ว แต่ยังต้องการคำแนะนำในบางประเด็น
- ระดับ ๔ ดำเนินการวิจัยจนเกิดผล และได้ปรับเปลี่ยนแนวทางในการวิจัยอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดผลงานที่สมบูรณ์

๓. ให้การนิเทศโดยเริ่มต้นจากการพิจารณาข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติ โดยเลือกครูที่มีทัศนคติในระดับ ๔ ก่อน หลังจากนั้นจึงพิจารณาครูที่มีระดับทัศนคติ ๓, ๒ และ ๑ ตามลำดับ กระบวนการนิเทศมีดังนี้

- ๓.๑ ให้ครูบอกเล่าความคิด ความรู้สึกและกระบวนการทำงาน
- ๓.๒ หาจุดดีของกระบวนการทำงานของครู ยกย่อง ชื่นชมของครู
- ๓.๓ ให้กำลังใจและให้ข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์ที่จะได้จากการทำวิจัย ทั้งต่อตนเองและต่อนักเรียน
- ๓.๔ ช่วยกันร่างแนวทางในการวิจัย และกำหนดกิจกรรมเล็ก ๆ ที่ชัดเจนเพื่อให้ครูกลับไปลงมือทำในการจัดการเรียนการสอนปกติ และนำผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มาพิจารณากันเป็นระยะ ๆ
- ๓.๕ ชักถามถึงสิ่งที่ต้องการให้ช่วยเหลือ หาวิธีการช่วยเหลือ และแก้ปัญหา

๓.๖ นัดวันเวลาพบปะกันในครั้งต่อไปและพิจารณาเรื่องที่จะนำมาพูดคุยกัน

๔. แจกแนวทางการจัดกิจกรรมการนิเทศให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ โดยเฉพาะผู้บริหารและครูผู้นำ เพื่อให้ทราบข้อมูลและช่วยเหลือครูร่วมกัน

๕. ติดตาม นิเทศ จัดระบบข้อมูล และให้การนิเทศด้วยวิธีการที่เหมาะสม จนสามารถปรับระดับประสบการณ์ทั้งด้านทัศนคติ ความรู้ และทักษะการทำงาน

จากการจัดกิจกรรมนิเทศแบบต่อยอดประสบการณ์มาอย่างต่อเนื่อง และได้มีการปรับกระบวนการนิเทศอยู่เสมอ ให้เหมาะสมกับสภาพและระดับประสบการณ์ของครู ทั้งครูที่มีระดับทัศนคติ ความรู้และทักษะการวิจัยแตกต่างกัน พบว่ากระบวนการดังกล่าวส่งผลต่อความรู้สึกที่ดีต่อการวิจัย ความมั่นใจในตนเอง การเห็นแนวทางในการวิจัยและพัฒนา ตลอดจนทำให้ครูทุกคนในโครงการนี้เข้าร่วมกระบวนการวิจัย และวิจัยอย่างมีความสุข

การนิเทศติดตามงาน เป็นยุทธวิธีที่สำคัญและจำเป็นต่อการดำเนินงานการปฏิรูปการเรียนรู้ เพราะเปรียบเสมือนหมอประจักษ์บ้านที่คอยช่วยเหลือให้คำปรึกษาแนะนำในการป้องกันและเยียวยา รักษาไข้ ตั้งแต่ระยะเริ่มต้น ทำให้อาการป่วยไข้หยุดชะงัก หรือบรรเทาเบาบางและค่อย ๆ หายไปในที่สุด แทนที่จะปล่อยให้อาการกำเริบเป็นปัญหาใหญ่ที่ยากจะแก้ไขต่อไป การปฏิรูปการเรียนรู้เป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนแนวคิดและการกระทำ ที่ต้องอาศัยกระบวนการสร้างความเข้าใจอันเป็นกระบวนการภายใน ซึ่งต้องการผู้นิเทศคอยดูแล ให้ความเอาใจใส่ใกล้ชิด เพื่อช่วยกระตุ้น ให้คำปรึกษาแนะนำ ป้องกัน และแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนรู้และการศึกษาให้พัฒนาไปตามเป้าหมายที่กำหนด

ยุทธวิธีที่ ๒ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

จากการวิเคราะห์กระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ของโรงเรียนในชุดโครงการวิจัย วพร. ทั้งหมด พบว่า โรงเรียนที่มีความก้าวหน้าในการดำเนินงานและเกิดผลสำเร็จในระดับที่น่าพอใจ ล้วนมีการจัดให้บุคลากรผู้ร่วมงานได้มีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง ในทางตรงกันข้ามโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จน้อย มักไม่ได้มีการจัดประชุมในลักษณะดังกล่าว หรือมีแต่น้อยครั้ง เนื่องจากมีอุปสรรคและปัญหาที่ทำให้ไม่สามารถจัดและดำเนินการได้ การจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังกล่าว มีการจัดในรูปแบบที่หลากหลายดังนี้

๑. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งโรงเรียน โดยมีผู้บริหารรับฟังและช่วยแก้ปัญหา
๒. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้บริหาร ครู และนักวิจัยภายนอกที่ทำอย่างเป็นทางการ
๓. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยภายนอกกับครู เป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม โดยมีผู้บริหารรับฟัง และช่วยแก้ปัญหา
๔. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูหัวหน้ากลุ่มและครูประจำสายชั้น
๕. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูผู้ดูแลสายชั้นกับครูในสายชั้น
๖. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูกลุ่มย่อยที่ทำวิจัยในประเด็นเดียวกัน
๗. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคู่บัดดี้ (buddy)
๘. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการระหว่างครูผู้คุ้นเคยกัน หรือครูที่สอนกลุ่มสาระเดียวกัน หรือครูที่สอนชั้นเดียวกัน
๙. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับครูโรงเรียนอื่น

การจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบใด พบว่า จะได้ผลดี หากมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

๑. มีผู้นำหรือผู้ดำเนินการอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เหมาะสม สามารถดำเนินการกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมเกิดการอภิปรายพูดคุยอย่างกว้างขวาง ผู้นำไม่จำเป็นต้องเป็นผู้บริหาร หรือนักวิจัยภายนอกเสมอไป แต่อาจเป็นครูคนหนึ่งที่ได้รับการยอมรับก็ได้ ซึ่งหากครูมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันเป็นผู้นำได้ก็ยิ่งเกิดประโยชน์มากขึ้น

๒. ผู้บริหารเข้าร่วมการประชุมอภิปราย รับฟังครูและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับครูด้วย การรับรู้ของผู้บริหาร ช่วยให้ครูเกิดขวัญกำลังใจในการทำงานยิ่งขึ้น

๓. บรรยากาศในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีความสำคัญต่อการสร้างทัศนคติและแรงจูงใจในการเรียนรู้และการปฏิบัติงานของครู บรรยากาศที่อบอุ่น ปลอดภัยจากการต่อว่าติฉินและดูต่ำ มีความเป็นกัลยาณมิตร มีการชื่นชมกันและกัน มีการพูดภาษาดอกไม้ออกมาอย่างจริงใจ และเอื้ออาทรต่อกัน บรรยากาศเช่นนี้ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และทำให้เกิดกำลังใจในการทำงาน

๔. สารที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ควรประกอบด้วย กระบวนการและวิธีการในการทำสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ทำไปแล้ว ผลที่เกิดขึ้น ปัญหาอุปสรรค ความรู้สึก ความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ทำ และสิ่งที่คิดว่าจะปรับปรุงหรือจะทำต่อไป ข้อเสนอแนะและการสนับสนุนจากบุคคลฝ่ายต่าง ๆ ที่ต้องการ เพื่อให้งานบรรลุผล

๕. ผู้นำหรือผู้ดำเนินการประชุม มีความอดทน รับฟังการระบายความรู้สึกและความคิดเห็นของผู้ร่วมประชุมอย่างเข้าใจ และค่อย ๆ นำการประชุมสู่ประเด็นที่ต้องการ ไม่ควรเร่งรัดการอภิปรายอันจะทำให้สมาชิกเกิดความคับข้องใจที่ไม่สามารถพูดในสิ่งที่ต้องการจะพูด

๖. ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ควรมีการสรุปผลการประชุม ซึ่งประกอบด้วย ผลการอภิปรายเกี่ยวกับประเด็นการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่สมาชิกได้นำเสนอ และสิ่งที่กลุ่มได้ตกลงที่จะดำเนินการต่อไป รวมทั้งการนัดหมายและการเตรียมการสำหรับการประชุมครั้งต่อไป การดำเนินการเช่นนี้ จะช่วยให้สมาชิกเห็นประโยชน์ของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าต่อกลุ่ม เกิดแรงจูงใจและความผูกพันที่จะพัฒนาตนเองและพัฒนางานต่อไป นอกจากนั้นการนัดหมายและการมีข้อสรุปที่ชัดเจนว่าจะทำอะไรต่อไป จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มมีเป้าหมายที่ชัดเจนว่าตนจะดำเนินการและเตรียมการอย่างไร เพื่อประโยชน์ของการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

๗. เมื่อมีข้อเสนอแนะหรือข้อตกลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นในการประชุม ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรมีการดำเนินการ ปฏิบัติตามข้อตกลงนั้น ๆ และรายงานต่อที่ประชุมในการประชุมครั้งต่อไป จะทำให้การประชุมทุกครั้งมีความหมายและมีคุณค่ายิ่ง

๘. วัตถุประสงค์ของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ก็คือ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการเผชิญปัญหา และการแสวงหาทางแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพของการทำงาน การอภิปรายจึงควรมุ่งไปที่แนวคิด และยุทธศาสตร์ หรือยุทธวิธีต่าง ๆ ในการต่อสู้กับปัญหา เป็นการเอาชนะปัญหา ไม่ใช่เป็นการเอาชนะกันและกัน เป็นการร่วมมือกัน เพื่อเอาชนะปัญหา

ดังนั้นการอภิปรายจึงควรหลีกเลี่ยงการโทษกันและกัน การประเมินและตัดสินกันและกัน อันจะนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจกันและกัน รวมทั้งเกิดความรู้สึกและทัศนคติในทางลบต่อกัน ซึ่งไม่เกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์แต่อย่างใด

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นยุทธวิธีที่ช่วยให้บุคลากรของโรงเรียน/สถานศึกษาต่าง ๆ เกิดการพัฒนาอย่างดียิ่ง เป็นที่ยอมรับของครูส่วนใหญ่ที่ดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ในชุดโครงการ วพร. เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ช่วยให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ครูเกิดการผ่อนคลายความเครียดจากการทำงาน เพราะได้มีโอกาสระบายความคับข้องใจต่าง ๆ ให้ผู้อื่นรับรู้ และได้รับความเข้าใจ เห็นใจ และได้รับกำลังใจในการทำงานต่อไป

๒. การที่ครูต้องเตรียมข้อมูลเพื่อนำเสนอในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ครูมีโอกาสได้มองย้อนถึงความคิดและการกระทำของตนเอง ช่วยให้ครูเห็นหรือค้นพบประเด็นและแนวทางแก้ปัญหาด้วยตนเอง

๓. การที่ครูมีโอกาสรับฟังแนวคิดและแนวทางการดำเนินงาน และผลงานรวมทั้งปัญหาและอุปสรรคของครูคนอื่น ๆ ทำให้ครูเกิดความคิดเชื่อมโยงที่จะนำมาใช้ในการพัฒนางานของตน

๔. ครูมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันมากขึ้น มีการพูดคุย ชักถาม ปรีक्षाหารือกันมากขึ้น นำไปสู่การมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือกันและกัน และการทำงานเป็นทีมที่มุ่งไปสู่การพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ

๕. ผู้บริหารได้รับรู้ผลงานของครู ความคิด ความรู้สึก การปฏิบัติงาน และปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่ครูเผชิญ ทำให้ผู้บริหารได้ข้อมูลจริง เรียนรู้ถึงปัญหาจริง และสาเหตุที่แท้จริง ข้อมูลเหล่านี้ช่วยให้ผู้บริหารสามารถจัดปัจจัยเกื้อหนุน ส่งเสริมการปฏิบัติงานของครู และแก้ปัญหาได้ถูกจุดตรงประเด็นมากขึ้น ทำให้ผู้บริหารและครูเกิดความเข้าใจกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เกิดความร่วมมือในการทำงาน และครูเกิดขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานมากขึ้น

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ยังมีคุณประโยชน์อีกมาก นอกเหนือจากที่กล่าวไปแล้ว ดังตัวอย่างที่โครงการวิจัยย่อย วพร. โครงการหนึ่ง ในชุดโครงการ วพร. กล่าวไว้ว่า (บังอร เสรีรัตน์ ,๒๕๔๕ หน้า ๒๗ - ๒๘)

...การที่เราใช้กลยุทธ์ “แลกเปลี่ยนเรียนรู้” ดังกล่าวพบว่า ทำให้เกิดภาวะ “ครูทำวิจัยทั้งโรงเรียน” (ซึ่งไม่ใช่ภาวะที่เกิดง่าย) “ครูมีความสุขในการวิจัย” “ครูไม่ยึดติดกับความคิดของตนเอง” ที่สำคัญคือ “ครูฟังกันมากขึ้น” และ “ครูเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนพัฒนางานอยู่เสมอ”

...การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นยานานแรกที่จะช่วยรักษาทั้งโรคใจ โรคขาดความรู้ โรคขาดความมั่นใจ นอกจากนี้ยังเป็นวิตามินเสริมเพิ่มพูนกำลังใจ ความรู้ ความคิดและทักษะการจัดการเรียนรู้ การบริหารจัดการ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

ยุทธวิธีที่ ๓ การส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

การประสานงานและส่งเสริมให้ผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมพัฒนาผู้เรียน เป็นยุทธวิธีที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่โรงเรียน/สถานศึกษา ในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว จากการดำเนินงาน พบว่า โรงเรียนในชุดโครงการ วพร. ได้ใช้กลยุทธ์หลากหลายในการส่งเสริมให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น

๑. จัดประชุมและปฐมนิเทศผู้ปกครอง ชี้แจงให้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์และแนวทางในการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งในบางกรณี อาจมีการให้ครูสาธิตการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้ปกครองเกิดความเข้าใจมากขึ้น

๒. จัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครองและชุมชนรับทราบ เช่น จัดทำเป็น แผ่นพับ หนังสือเล่มเล็ก จุลสาร วารสารของโรงเรียน ฯลฯ

๓. เชิญให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้าร่วมเป็นกรรมการต่าง ๆ หรือช่วยเสนอแนะความคิดเห็นต่าง ๆ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานเด็ก

๔. จัดประชุม/โครงการ/งาน เพื่อให้ผู้ปกครองมีโอกาสเยี่ยมชมห้องเรียนและผลงานการเรียนรู้ของบุตรหลานของตน ทำให้ผู้ปกครองเกิดความภาคภูมิใจในตัวเด็ก เกิดความเข้าใจในแนวทางการจัดการเรียนการสอน และเกิดความศรัทธาในตัวครู การมีโอกาสดำเนินการกับครูประจำชั้นเป็นรายบุคคล สามารถช่วยให้ผู้ปกครองเกิดความเข้าใจและให้ความร่วมมือในการดูแลและพัฒนาบุตรหลานของตนอย่างสอดคล้องกับทางโรงเรียน

๕. เชิญคณะกรรมการสถานศึกษาและผู้ปกครองที่สนใจ เข้ามาร่วมสังเกตการอบรมครู และร่วมในกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้กรรมการสถานศึกษาเกิดความเข้าใจในบทบาทการทำงานของครูและแนวคิดในการพัฒนาเด็ก

๖. เชิญผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนเข้ามาช่วยเหลือโรงเรียนและครู ในฐานะวิทยากรหรือครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีทั้งที่เป็นครั้งคราวและเป็นประจำ เช่น เป็นวิทยากรในเรื่องที่ถนัด หรือเข้ามาเป็นครูสอนประจำเฉพาะวิชา เช่น ดนตรีไทย พลศึกษา งานช่าง เป็นต้น

๗. ขอความร่วมมือจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนและชาวบ้าน ในการเป็นวิทยากรโดยใช้บ้าน 텁งนา สวนผลไม้ และสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของเด็ก โดยครูพาเด็กไปเรียนรู้ในสถานที่จริง

๘. เชิญผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนจัดกิจกรรมพัฒนาโรงเรียนในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านกายภาพ และด้านวิชาการ เช่น การสร้างแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน การสร้างอาคาร ห้องสมุด อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ รวมทั้งการจัดอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากร การสนับสนุนหนังสือและเอกสารต่าง ๆ การช่วยจัดหาหรือจัดทำสื่อและอุปกรณ์การสอน และการให้ข้อเสนอแนะทางวิชาการ เป็นต้น

๙. เชิญผู้ปกครองและชุมชนให้เข้ามาให้การสนับสนุนและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น

โรงเรียน/สถานศึกษาที่อยู่ในชุดโครงการ วพร. ที่สามารถดึงชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมได้ ล้วนได้รับประโยชน์จากผู้ปกครองและชุมชนหลายประการ เนื่องจากชุมชนมีทรัพยากรซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้หรือเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการเรียนรู้จำนวนมาก ยุทธวิธีการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้เรียนและโรงเรียนให้มากขึ้น จึงเป็นยุทธวิธีที่โรงเรียน/สถานศึกษา ควรให้ความสนใจและวางแผนที่จะดำเนินการอย่างจริงจัง เพื่อความสำเร็จในการปฏิรูปการเรียนรู้

ยุทธวิธีที่ ๔ การขยายผล

จากกรอบการวิจัยและพัฒนาของชุดโครงการ วพร. กำหนดให้สถานศึกษาแสวงหาวิธีการในการขยายผลการเรียนรู้ที่ได้รับ ไปสู่สถานศึกษาอื่น ๆ หากเห็นว่าตนเองมีความพร้อมที่จะดำเนินการ ซึ่งปรากฏว่า ร้อยละ ๗๐ ของสถานศึกษาที่อยู่ในชุดโครงการ วพร. ได้ดำเนินการขยายผลไปสู่โรงเรียนอื่น ๆ ทำให้เกิดเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ขยายกว้างขวางขึ้นจากการสำรวจพบว่า ในสถานศึกษาร้อยละ ๗๐ ที่ดำเนินการขยายผลไปยังโรงเรียนเครือข่ายต่าง ๆ นั้น มีสถานศึกษาอยู่จำนวนหนึ่งที่ดำเนินการขยายผล แม้จะยังขาดความพร้อมและความมั่นใจในผลงานของตน แต่สถานศึกษาได้ตกลงใจที่จะดำเนินการ ด้วยเหตุผลที่ว่า การขยายผลจะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่ตน และจะช่วยให้บุคลากรของตน มีการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การขยายผลจึงมิใช่เป็นเพียงการแบ่งปันการเรียนรู้ของตนให้แก่ผู้อื่น หรือการช่วยให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้เท่านั้น แต่ได้กลายเป็นยุทธศาสตร์ในการสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนาที่ยั่งยืนไปพร้อมกัน

ข้อมูลที่รวบรวมได้จากโครงการวิจัยย่อย วพร. ต่าง ๆ พบประเด็นสำคัญ ดังนี้

๑. วิธีการ แสวงหาเครือข่าย

วิธีการที่โรงเรียน/สถานศึกษาใช้ในการแสวงหาเครือข่ายที่จะมารับการขยายผล มีหลากหลายวิธี เช่น

(๑.๑) เชิญชวนโรงเรียนในสังกัดเดียวกันที่เคยร่วมงานกันมาก่อน หรือเคยเป็นเครือข่ายกันในโครงการอื่นๆ มาก่อน

(๑.๒) เชิญชวนโรงเรียนที่อยู่ในกลุ่มโรงเรียนเดียวกัน ในเขตพื้นที่เดียวกัน ที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน หรือมีปัญหาคล้ายกัน

(๑.๓) เชิญชวนผู้บริหารที่เคยรู้จักคุ้นเคยกันเป็นส่วนตัว หรือร่วมงานกันมาก่อน หรือเชิญชวนผู้บริหารที่มีความสนใจอยู่แล้ว แต่ยังขาดแนวทางการดำเนินงาน

(๑.๔) ประชาสัมพันธ์เชิญชวนและรับสมัครโรงเรียนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ

(๑.๕) ประชาสัมพันธ์เชิญชวนโรงเรียนที่มาศึกษาดูงาน เยี่ยมชมโรงเรียน และชมนิทรรศการผลงานของนักเรียน

(๑.๖) ประชาสัมพันธ์โครงการผ่านกลุ่มผู้บริหาร หรือกลุ่มโรงเรียน หรือในการประชุมและการอบรมต่างๆ และจัดให้ผู้สนใจเข้าศึกษาดูงาน เยี่ยมชมโรงเรียนและผลงานของนักเรียน

(๑.๗) เชิญชวนโรงเรียนตามคำแนะนำของเพื่อนครูและคณะนักวิจัยหลัก

(๑.๘) พูดคุยกับเพื่อนครูและชักชวนแบบไม่เป็นทางการ

(๑.๙) คัดเลือกโรงเรียนที่มีศักยภาพและเชิญเข้าร่วมโครงการ

(๑.๑๐) ใช้ยุทธศาสตร์เชิงรุก ออกหนังสือเชิญโรงเรียนมาร่วมประชุมแล้วเชิญชวนให้เข้าร่วมโครงการ

๒. วิธีการที่โรงเรียนใช้ในการช่วยเหลือโรงเรียนเครือข่ายมีดังนี้

(๒.๑) จัดการประชุมชี้แจงโครงการและกระบวนการดำเนินงาน สร้างความเข้าใจให้ผู้บริหารและคณะครู

(๒.๒) จัดให้โรงเรียนเครือข่ายพาคณะครูมาศึกษาดูงานโรงเรียน และศึกษาผลงานของครูและนักเรียน และชมการสาธิตการสอน ให้ศึกษาดูตัวอย่างแผนการเรียนรู้

(๒.๓) เผยแพร่เอกสารโครงการ และเอกสารต่างๆ ของโรงเรียน ให้โรงเรียนเครือข่ายศึกษา

(๒.๔) เผยแพร่กิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน และให้แนวทางในการจัดกิจกรรม

(๒.๕) จัดการอบรมในเรื่องต่างๆ ที่เป็นประเด็นสำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้ เช่น การอบรมเรื่องการจัดปฏิบัติการในชั้นเรียน การจัดทำแผนการเรียนรู้แบบบูรณาการ การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ฯลฯ

(๒.๖) นิเทศติดตามความก้าวหน้าเป็นระยะๆ

(๒.๗) พบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน

๓. ลักษณะหรือรูปแบบของการขยายผล ที่พบมี ๔ ลักษณะคือ

(๓.๑) การขยายผลเต็มรูปแบบ กล่าวคือโรงเรียนที่เป็นต้นแบบช่วยให้โรงเรียนเครือข่ายได้ปฏิบัติการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ในประเด็นเดียวกันกับโรงเรียนต้นแบบ และดำเนินการตามหลักการและกระบวนการของโครงการ วพร. เช่นเดียวกัน

(๓.๒) การขยายผลเฉพาะส่วน กล่าวคือ โรงเรียนต้นแบบให้การช่วยเหลือโรงเรียนเครือข่ายในส่วนที่ตนมีความพร้อมหรือถนัด หรือตามปัญหาและความต้องการของโรงเรียนเครือข่าย เช่น ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการที่ตนถนัด การทำวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน การวิเคราะห์หลักสูตร ฯลฯ

(๓.๓) การขยายผลเฉพาะกระบวนการ กล่าวคือ โรงเรียนต้นแบบให้การช่วยเหลือโรงเรียนเครือข่าย โดยให้โรงเรียนเครือข่ายดำเนินการตามขั้นตอน/กระบวนการของโครงการ วพร. ซึ่งโรงเรียนเครือข่ายจะต้องเลือกประเด็นวิจัยเองตามสภาพปัญหาและความต้องการของตน ซึ่งอาจไม่ใช่เรื่องเดียวกันกับโรงเรียนต้นแบบ แต่โรงเรียนต้นแบบทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงช่วยในเรื่องของกระบวนการดำเนินการซึ่งโรงเรียนได้มีประสบการณ์มาแล้ว

(๓.๔) การขยายผลตามอรรถาธิบาย กล่าวคือ ครูในโรงเรียนที่เป็นต้นแบบ ให้การช่วยเหลือหรือให้คำปรึกษาแนะนำแก่เพื่อนครูในโรงเรียนอื่นๆ ที่รู้จักกัน ในประเด็นต่างๆ ที่ครูในโรงเรียนต้นแบบได้เรียนรู้มา

แม้ว่าสถานศึกษาจะมีลักษณะของการขยายผลแตกต่างกัน แต่ผลสรุปส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ การขยายผลการเรียนรู้ ช่วยให้เกิดสภาพดังต่อไปนี้

๑. คณะครูเกิดความกระตือรือร้น ให้ความเอาใจใส่ในการปฏิบัติงาน คือการจัดการเรียนการสอนของตน มีการคิดวิเคราะห์และคิดไตร่ตรองในงานของตนมากขึ้น

๒. การเตรียมการในการขยายผล ทำให้คณะครูมีการปรึกษาหารือกัน ช่วยเหลือกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี เกิดความรักและความสามัคคีกันมากขึ้น มีการทำงานร่วมกันเป็นทีมมากขึ้น

๓. การเป็นพี่เลี้ยงให้คนอื่น ทำให้ครูต้องศึกษาแสวงหาความรู้ ครูอ่านและวิเคราะห์สิ่งที่อ่านเพื่อความเข้าใจมากขึ้น มีความใฝ่รู้ และสนใจในข่าวสารความเคลื่อนไหวทางวิชาการมากขึ้น

๔. คณะครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนและนักเรียนมากขึ้น มีการเสนอแนะให้ความคิดเห็น และร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนมากขึ้น

๕. การขยายผลทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการระหว่างครูแต่ละโรงเรียน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนมากขึ้น

๖. การขยายผลทำให้ครูเกิดความมั่นใจและภาคภูมิใจในผลงานของตนและเห็นคุณค่าของตนเอง ที่ได้ทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น

๗. ครูเกิดความรู้ ความมั่นใจ และเกิดทัศนคติที่ดีต่อการจัดการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ต่อการวิจัย และต่อวิชาชีพครู

๘. ครูเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งขึ้น ส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนมีคุณภาพมากขึ้น และสามารถอธิบาย และให้คำปรึกษาแก่ครูผู้อื่นได้

ตัวอย่างหนึ่งของการขยายผลที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่ครู ที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนก็คือ ในระหว่างวันที่ ๓ - ๔ พฤษภาคม ๒๕๔๗ ที่ผ่านมามีงานนี้ โครงการวิจัยย่อย พร. (รหัส RDL ๐๘/C) โครงการหนึ่งซึ่งมีโรงเรียนอยู่ในโครงการจำนวน ๕ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนพญาไท โรงเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ได้จัดงาน “ตลาดความรู้เผยแพร่ผลงานวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน” ขึ้น ณ โรงเรียนพญาไท ในงานนี้ ผู้บริหารของทั้ง ๕ โรงเรียน และคณะครูทุกคนของทั้ง ๕ โรงเรียน ได้นำเสนอผลงานของตนในรูปแบบต่าง ๆ แก่ผู้สนใจอื่น ๆ ประมาณ ๗๐๐ คน ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของการศึกษาไทย ที่มีครูทั้งโรงเรียนที่สามารถปฏิบัติงานร่วมกันจนกระทั่งมีผลงานการวิจัยทั้งเป็นรายบุคคลและที่เป็นภาพรวมของทั้งโรงเรียนและสามารถนำเสนอต่อสาธารณชน ซึ่งได้รับความสนใจอย่างมากจากครูและโรงเรียนอื่น ๆ ความสำเร็จนี้ได้สร้างความภาคภูมิใจมาสู่โรงเรียนและบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทำให้บุคลากรทั้งโรงเรียนเกิดกำลังใจและเห็นคุณค่าของการพัฒนาตนเองและพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

โรงเรียน/สถานศึกษาที่เคยสนใจจะดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และคิดว่า คงเป็นไปได้หรือเป็นไปได้ยาก ที่จะสามารถปรับเปลี่ยนแนวคิดและการกระทำต่าง ๆ ของบุคลากรทั้งโรงเรียน เพราะการปรับเปลี่ยนเพียงบางคน ก็ยังทำได้ยาก บัดนี้เมื่อมีกรณีตัวอย่างของการดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จแล้วในระดับหนึ่ง จึงเป็นข้อพิสูจน์ได้ว่า หากมีความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จย่อมอยู่ที่นั่น แม้งานจะมีความยากลำบากเพียงใด แต่ถ้าผู้ทำยึดหลักอิทธิบาท ๔ คือ มีฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ในสิ่งที่ทำแล้ว ความสำเร็จก็ย่อมบังเกิดได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากมีแนวทางที่ดีในการดำเนินงาน ๔ ยุทธวิธี ข้างต้นสามารถนำทางสู่ความสำเร็จได้ จึงควรที่โรงเรียน/สถานศึกษาจะศึกษาให้ละเอียดลึกซึ้งขึ้น และนำไปใช้ในการดำเนินงาน เพื่อความสำเร็จของการปฏิรูปการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒

Abstract Whole School Learning Reform : Four Effective Strategies Leading to Successful Reform

Tisana Khemmani

Member of the Academy of Moral and Political Sciences, The Royal Institute, Thailand.

The Thailand National Education Act of August 20, 1999 has led the nation to engage in extensive educational reform. A national research and development project on “Whole School Learning Process Reform” was initiated with the support from the Thailand Research Fund to search for effective learning reform models. One hundred and thirty – five schools with diverse backgrounds and contexts in the four regions of Thailand were encouraged to conduct research and development projects using a whole school approach. All schools did not have much knowledge in conducting research and development. They also had no experiences in whole school development. However, they were given technical assistance and supervision from the outside academics who were either university instructors or school supervisors. These academicians worked closely with the schools trying to find effective strategies to lead the schools to a successful reform. Among various strategies used, four were identified as effective as they have made great contributions to most of the schools. These strategies are : (1) employment of amicable internal supervision and cognitive coaching ; (2) exchanging of ideas and experiences among teachers and all involved ; (3) encouragement of parents and community participation and ; (4) dissemination of school innovations by the school. All successful schools reported that these strategies were key factors contributing to their success.

Key words : whole school approach, school reform, strategies for school reform.

บทคัดย่อ

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๒ เป็นต้นมา โรงเรียน/สถานศึกษาดังกล่าว จำเป็นต้องดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ (ปรับปรุง ๒๕๔๕) โดยพยายามแสวงหายุทธศาสตร์ต่าง ๆ ในการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ โรงเรียนในชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนจำนวน ๑๓๕ โรงเรียน ซึ่งมีความหลากหลายในด้านบริบท ได้ดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนวคิดการพัฒนาทั้งโรงเรียนและใช้การวิจัยและพัฒนาเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โรงเรียนเหล่านี้ไม่ได้มีความรู้หรือประสบการณ์มาก่อน ทั้งในเรื่องการวิจัยและพัฒนา และการพัฒนาทั้งโรงเรียน แต่โรงเรียนได้รับความช่วยเหลือทางวิชาการจากนักวิชาการจากภายนอกโรงเรียน ซึ่งอาจเป็นอาจารย์จากมหาวิทยาลัย หรือศึกษานิเทศก์ ที่เข้าไปร่วมวิจัย ให้ความช่วยเหลือ และร่วมเรียนรู้กับโรงเรียน นักวิชาการเหล่านี้ ได้พยายามแสวงหายุทธศาสตร์ในการกระตุ้น ช่วยเหลือ และผลักดันให้โรงเรียนเกิดการปฏิรูปทั้งโรงเรียน ซึ่งพบว่า ยุทธวิธีหลัก 4 วิธีที่สามารถช่วยให้โรงเรียนประสบความสำเร็จได้ดีก็คือ (๑) การนิเทศติดตามงาน (๒) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (๓) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน และ (๔) การขยายผล โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการปฏิรูปการเรียนรู้ล้วนรายงานไว้ว่า ๔ ยุทธวิธีนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่นำโรงเรียนไปสู่ความสำเร็จ

คำสำคัญ : การปฏิรูปการเรียนรู้, การปฏิรูปทั้งโรงเรียน, ยุทธวิธี/ยุทธศาสตร์การปฏิรูปโรงเรียน

รายการหนังสืออ้างอิง

- บังอร เสรีรัตน์. (๒๕๔๕). เราทำอะไรบ้าง...เพื่อสร้างความเข้มแข็ง : เอกสารบอกกล่าวเล่าเรื่อง. โครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน(รหัส ๐๘/C), สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (๒๕๔๗). กัลยาณมิตรนิเทศ. กรุงเทพฯ : บริษัทดับบลิว.เจ. พร็อพเพอร์ตี้ จำกัด.
- สำนักงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (๒๕๔๖). รายงานความก้าวหน้าระยะที่ ๔ ของชุดโครงการ วพร., คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

“ครูไม่ใช่แค่คนส่งผ่านข้อมูล”

โดย

ผศ. ดร. เลขา ปิยะอัจฉริยะ

คำให้สัมภาษณ์ในคอลัมน์ “สัมภาษณ์ประจำฉบับ”

นิตยสาร สานปฏิรูป

ปีที่ 7 ฉบับที่ 77 เดือนกันยายน 2547